

Korepanova, Sviatlana A.

Etnokulturowa historia Uralu w ekspozycyjnej i kulturalno-oświatowej działalności Swierdłowskiego Regionalnego Muzeum Krajoznawczego

Rocznik Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu 2, 183-187

2011

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Svietlana A. Korepanova

(Swierdłowskie Regionalne Muzeum Krajoznawcze)

Etnokulturowa historia Uralu w ekspozycyjnej i kulturalno-oświatowej działalności Swierdłowskiego Regionalnego Muzeum Krajoznawczego

Swierdłowskie Regionalne Muzeum Krajoznawcze [*Свердловский областной краеведческий музей – СОКМ*] wywodzi się od Uralskiego Towarzystwa Miłośników Nauk Przyrodniczych [*Уральские общество любителей естествознания – УОЛЕ*], które powstało w grudniu 1870 roku w Jekaterynburgu (wg nowego porządku – 10 stycznia 1871 roku). Jedną z form aktywności członków towarzystwa była działalność w zakresie kompletowania i studiowania kolekcji muzealnych.

Zwrot ku zgłębianiu problematyki etnograficznej przez członków *УОЛЕ* dokonał się już w pierwszych latach istnienia towarzystwa. Jak zauważa badaczka L. I. Zorina, w kwietniu 1874 roku gubernator permski – N.E. Andriejewski, zwrócił się do jednego z założycieli *УОЛЕ* – O.E. Klera, z propozycją uczestnictwa w wypełnieniu luk na temat guberni permskiej w Moskiewskim Muzeum Etnograficznym («Daszkowskim»). Jak wiadomo, muzeum to utworzone zostało jako pokłosie Wystawy Etnograficznej z 1867 roku, zorganizowanej z inicjatywy Towarzystwa Miłośników Nauk Przyrodniczych, Antropologii i Etnografii, działającego przy Uniwersytecie Moskiewskim. W związku z prośbą gubernatora, O.E. Kler postanowił „objechać niektóre powiaty i zebrać nie tylko stroje, lecz także inne przedmioty domowego użytku oraz plany domostw”, a także „sfotografować wsie i fabryki, oraz zrobić portrety bardziej charakterystycznych twarzy”¹.

Członkowie *УОЛЕ* przykładali dużą wagę do zachowania miejscowych nazw geograficznych, stanowiących istotny element w badaniach etnograficznych. O.E.

¹ Зорина Л. И., *Уральское общества любителей естествознания. 1870–1929. Из истории науки и культуры Урала*, „Ученые Записки Свердловского Областного Краеведческого Музея”, t. I, Екатеринбург 1996, s. 65.

Kler w swoim wystąpieniu na walnym zgromadzeniu towarzystwa 23 grudnia 1871 roku, wystąpił przeciwko sztucznemu przemianowywaniu miejscowości, niejako w odpowiedzi na przemianowanie osady Tjubuk na Bogosłowskoje, osady Szajtanskij Zawod na Wasiliewskij Zawod itd. Kler nawoływał do zatroszczenia się o ochronę „śladów pierwszych założycieli lub mieszkańców tego, czy innego osiedla”².

Na jednym z walnych zgromadzeń, wykładowcy z Gimnazjum Żeńskiego w Jekaterynburgu – P.M. Wołogodskiemu, zlecono ustalenie programu badań etnograficznych regionu. Wołogodski jako jeden z pierwszych opublikował w „Zeszytach YOIE” materiały z dziedziny folkloru uralskiego. Były to dwie dawne pieśni, zapisane według przekazu ustnego mieszkanki osady Polewski Zawod – A. Uszakowej. W tym samym czasie, na łamach periodyku ukazały się ludowe korowodowe pieśni spisane przez A.M. Owczinnikowa w osadzie Sukunskij Zawod z powiatu Krasnoufimskiego³.

Pierwsze studia krytyczne opublikowane w „Zeszytach YOIE” także były poświęcone problemom etnografii. W niewielkim artykule *O tak zwanych jaszasnzych Wogułach* N. P. Bułyczew podejmuje polemikę z inspektorem uczelni publicznych A. P. Orłowem, opisującym mieszkańców osiedla Ilenskije Jurty w powiecie irbitskim jako jaszasnzych Wogułów. Zdaniem Bułyczewa, zgodnie z kryteriami antropologicznymi i językowymi, a nawet według dokumentów będących w posiadaniu tych ludzi, są oni jaszasnymi Tatarami⁴.

Drugi artykuł pióra znanego uralskiego badacza – N. K. Zupina, dotyczył rezultatów wogułskiej ekspedycji N. Malijewa i N. Sorokina zorganizowanej przez Kazańskie Towarzystwo Przyrodznawców w 1872 roku⁵. Wysoko oceniając zebrany materiał, Czupin odnotowywał:

Ta mała i krótkotrwała ekspedycja naukowa dostarczyła znacznie więcej rezultatów, niż można było się spodziewać. Do najważniejszych z nich należą: opis cech anatomicznych i budowy ciała Wogułów, pomiary antropologiczne, portrety osób, opisy letnich i zimowych ubiorów, sprzętu domowego, zimowej jurty, oraz zbiór wogułskich słów⁶.

Najbardziej spektakularnym i skutecznym sposobem uzupełnienia zasobów Muzeum YOIE, utworzonego jednocześnie z towarzystwem 29 grudnia 1870 roku, stała się Sybirsko-Uralaska Wystawa Naukowo-Przemysłowa. Zainicjowali ją członkowie YOIE, a odbywała się w Jekaterynburgu w okresie od 14 czerwca do 15 września 1887 roku. Spośród 12 sekcji wystawy, trzy zawierały kolekcje naukowe.

² „Записки Уральского Общества Любителей Естествознания”, (1873), t. 1. Вып. 1, s. 8.

³ *Ibidem*, t. I. Вып. 2, s. 126–141.

⁴ *Ibidem*, s. 142–144.

⁵ „Записки Уральского Общества Любителей Естествознания”, (1874), t. 1. Вып. 2, s. 142–144.

⁶ *Ibidem*, s. 145–156.

Jeden z działów prezentował przedmioty z dziedziny archeologii, antropologii i etnografii. Działem tym kierował lekarz z Jekaterynburga N.A. Russkich. Według danych Komitetu Wystawy, dział współtworzyło 323 eksponentów, natomiast w katalogu wystawowym naliczono ich 398.

Podczas przygotowań Wystawy Sybirsko-Uralskiej organizatorzy aktywnie korzystali z doświadczeń oraz opracowań metodycznych Wystawy Etnograficznej z 1867 roku oraz Moskiewskiej Wystawy Chałupnictwa z 1885 roku. Listy rozsyłane przyszłym uczestnikom wystawy zawierały przykładowe spisy przedmiotów z sekcji etnografii ludów Uralu. W ich skład wchodziły wzory domostw, tradycyjnych zabudowań, środków transportu, narzędzia rzemieślnicze naturalnej wielkości lub w formie modelu, ubiory codzienne i odświętne, pożywienie, meble, sprzęt kuchenny i domowy, elementy z dziedziny praktyk znachorskich i religijnych oraz wiele innych. Oprócz tego, organizatorzy wystosowali prośbę do odbiorców o nadsyłanie fotografii typowych przedstawicieli różnych narodowości, a także, w miarę możliwości, wydelegowanie „żywych przedstawicieli Uralu i Syberii” do Jekaterynburga.

Na prośby odpowiedzieli liczni wystawcy: Ufimskij Gubernialny Komitet Statystyczny przedstawił fotografie Czeremisów, pracownik osady Zlatoustowskij Zawod – zdjęcia baszkirskiej rodziny Kułbakowych, Muzeum Jenisejskie – fotografie Tunguzów, gubernator wojskowy obwodu zabajkalskiego – zdjęcia Buriatów i buriackich szamanów, mieszczanin A.A. Szmielew – zdjęcia Udmurtów. Lekarz z miasta Tokmak obwodu semireczeńskiego – F.W. Pojarkow, przedstawił kolekcję kultury Duganów, Powszechnie Muzeum Minusinskie – Tunguzów. Obraz dopełniały fotografie oraz modele domostw, elementy odzieży oraz obuwia, meble, przedmioty codziennego użytku, a nawet potrawy.

W wyniku starań Czerdyńskiej Rady Powiatu na wystawie pojawiła się wspała etnograficzna kolekcja prezentująca kulturę Komi-Permiaków. Zebrane i zakupione dla celów wystawienniczych, u różnych osób, stroje Permiaków i Permiaczek, nakrycia głowy i obuwie, ręcznie tkane tkaniny, bochny permiackiego chleba, suszona ryba, permiackie sery twarogowe oraz własnej roboty wódka – kumyszka, drewniane naczynia kuchenne, a także modele tradycyjnych komi-permiackich środków transportu, zostały ofiarowane Muzeum *YOIE*. Za przygotowanie szczegółowych materiałów obrazujących życie Komi-Permiaków oraz statystykę przestępstw wśród tej społeczności, Czerdyńska Rada Powiatu otrzymała wielki srebrny medal *YOIE*. Tego samego zaszczytu dostąpił L.A. Liebiedzinski za obszerny zbiór fotografii, modeli i przedmiotów pochodzących ze sfery bytowej Wogułów oraz Semipałatyński Komitet Statystyczny – za zbiór eksponatów reprezentujących kulturę Kirgizów.

Wielkie zainteresowanie wzbudziła żywa etnograficzna ekspozycja, umieszczona na wystawowym dziedzińcu, prezentująca kulturę i życie codzienne takich grup etnicznych jak: Baszkirzy z powiatu jekaterynburskiego, Kirgizi i Uzbegy

z powiatu troickiego, Komi-Permiacy z powiatu solikamskiego, Mansowie z powiatu wierchoturskiego, Chantowie i Mansowie z guberni tobolskiej i inne. Etnograficzny i antropologiczny dział ekspozycji, przedstawiający cechy etniczne, sferę kulturową i bytową różnych narodowości, przyciągali szczególną uwagę zwiedzających wystawę zagranicznych naukowców – berlińskiego profesora Reuleaux, badacza – etnografa z Florencji S. Sommiera, delegata Etnograficznego Muzeum Wiednia doktora Geigera i innych.

Zgromadzone przez naszych poprzedników doświadczenia, a zwłaszcza, zebrane przez nich kolekcje, wykorzystywane są w działalności wystawienniczej muzeum po dziś dzień.

Zwracając się ku nowym czasom, należy przywołać niektóre dane składu narodowościowego obwodu swierdłowskiego. W dniu 01.01.2008 roku w obwodzie zamieszkiwało 4395,6 tys. osób, co oznacza, że pod względem zaludnienia zajmujemy trzecie miejsce po obwodach moskiewskim i leningradzkim.

Według spisu z 2002 roku, w obwodzie przeważa ludność rosyjska – 4002,97 tys. osób (89,23 %), na drugim miejscu według liczebności znajdują się Tatarzy – 168,14 tys. (3,78 %), na trzecim – Ukraińcy – 55,47 tys. (1,24 %), na czwartym – Baszkirzy – 37,29 tys. (0,83 %). Ogółem w obwodzie zamieszkują przedstawiciele 27 narodowości, włączając Kazachów, Komi-Permiaków, Cyganów, Koreańczyków, Bułgarów, Greków i pozostałych.

Pracownicy Swierdłowskiego Regionalnego Muzeum Krajoznawczego, kontynuując tradycje *YOIE*, aktywnie uczestniczyli w ekspedycjach historyczno-etnograficznych organizowanych w latach 60., 70. i 80. W muzeum istnieją zbiory eksponatów (o różnej objętości) prezentujących kulturę właściwie każdej narodowości zamieszkującej Ural.

Mimo iż w ostatnich latach wyjazdy na ekspedycje etnograficzne wiążą się z trudnościami, zasoby muzeum są cały czas uzupełniane. W 2002 roku na przykład, do zbiorów muzealnych dołączyła wielka kolekcja przedmiotów z zakresu kultury Mansów łożwinkich, zebrana przez profesor Uralskiego Uniwersytetu Państwowego – E.M. Głowacką. W 2006 roku, w muzeum odbyła się wspaniała wystawa pt. „Baszkirska jurta”, której eksponaty, niemal w całości, zostały подарowane lub zakupione i włączone w poczet muzealnych zbiorów. Latem 2006 roku, pracownicy historycznego działu *COKM* (kierownik – dr I.W. Rodina) zorganizowali wyjazd do okręgu krasnoufimskiego obwodu swierdłowskiego, gdzie kompletowali reprezentacyjną kolekcję dotyczącą kultury Tatarów.

W czerwcu 2009 roku, w Jekaterynburgu, odbył się szczyt Szanghajskiej Organizacji Współpracy. W związku z tym wydarzeniem pracownicy działu historii muzeum przygotowali wystawę pt. «Kalejdoskop kultur», która miała zaznaczyć mieszkańcom i gości obwodu swierdłowskiego ze zbieranymi przez lata kolekcjami, utworzonymi na podstawie materialnej i duchowej kultury narodów zaludniających nasz region.

W grudniu 2009 roku został otwarty dział etnograficzny ekspozycji zasadniczej muzeum. Na otwarciu odbyły się pokazy programów prezentujących kulturę Baszkirów, Tatarów, Maryjczyków i Rosjan, przygotowanych przez przedstawicieli tych grup. Część prezentacji wkomponowano w wycieczkę po wystawie.

Literatura

- „Записки Уральского Общества Любителей Естествознания”, t. 1. Вып. 1, Екатеринбург 1873.
- „Записки Уральского Общества Любителей Естествознания”, t. 1. Вып. 2, Екатеринбург 1874.
- **Зорина Людмила Ивановна**, *Уральское общество любителей естествознания*, „Ученые Записки Свердловского Областного Краеведческого Музея”, Банк Культурной Информации, t. 1, Екатеринбург 1996.

Summary

Swietlana A. Korepanowa

(Sverdlovsk Regional Physiographical Museum)

Ethno-cultural History of the Ural in Exhibition and Cultural-educational Activity of the Sverdlovsk Regional Physiographical Museum

The Sverdlovsk Regional Physiographical Museum originated from the Ural Association of the Aficionados of Natural Sciences, which was established in the year 1870 in Yekaterinburg. As soon as from its beginnings, a course towards gaining deep insight into the issues of ethnography was visible. One of the founders, O. E. Kler, resolved to travel around the area and collect outfits, items of everyday use and plans of homes. The members of the Ural Association of the Aficionados of Natural Sciences considered it greatly important that local geographical names be maintained. The Association started to issue the Periodicals of the Ural Association of the Aficionados of Natural Sciences, and the most spectacular and effective manner of completing its resources was to be the Siberian-Ural Scientific and Industrial Exhibition, organized in the year 1887. One of 12 sections of this exhibition presented items from the field of archeology, ethnography and anthropology, and their number amounted to 398 artifacts. Apart from other tangible items, there were photographs, outfits, models of homes, or even dishes. Vivid interest was awoken by the ethnographic exhibition, presenting the lives of various ethnic groups. The employees of the Sverdlovsk Regional Physiographical Museum, continuing the traditions of the Ural Association of the Aficionados of Natural Sciences, actively participated in historical and ethnographical exhibitions, organized in the period from the 1960s to 1980s. In the museum, there are collections of exhibits, presenting the culture of every nationality inhabiting the Ural. The collections are still being completed with further items and exhibitions are being held. In December of the year 2009, the ethnographical section of the main exhibition of the Museum was opened.